

שפטים

בס"ד

סמוכה לפרשת שלשת הרגלים?

שפטים ושטרם תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נתן לך לשבטיך (טז, יח) ושפטו את העם משפט צדק.

לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד (טז, יט)

כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים.

עיני עיני

4

שמות

כי השחד יעור עיני פקחים ויסלף דברי צדיקים. (כג, ח)

עיני עיני

1. מדוע נסמכה פרשת שפטים ושטרם לפרשת שלשת הרגלים?	3. המלה 'לך' מיתרת, לכאורה. ומדוע השפטים והשטרם דוקא 'בשעריך'? ומה הפרוש 'תתן לך בכל שעריך'?
2. מה הקשר בין שפטים לשטרם? ומי השופט ומי השוטר?	4. מדוע בא הכתוב להסביר את סבת אסור השחד? ומיהם ה'חכמים'? מדוע יש שנוי בין פרשתנו לפסוק בפרשת משפטים?

שפטים

1. מדוע נסמכה פרשת שפטים ושטרם לפרשת שלשת הרגלים?

כתב האבן עזרא: "אף על פי שכל מצוה ומצוה עומדת בפני עצמה, יש כדמות דרש להדבק הפרשיות. וטעם שופטים, אף על פי שאתה חייב ללכת שלשה פעמים למקום הכהנים משרתי המקדש, ושם תשאל מהחקים והמשפטים, לא יספיק לך עד שיהיו שופטים בכל שעריך".

וכן כתב האור החיים הקדוש: "סמך מצוה זו למצות 'שלוש פעמים' וגו' שלפניה, להעיר שהגם שמצוה לעלות שלשה פעמים בשנה לראות את פני ה' ושם היא עומדת סנהדרין גדולה קבועה - אף על פי כן צריך למנות שופטים וכו', ולא יסמכו על בית דין שלפני ה' בלשפת הגזית לבר. והטעם: כדי שלא תענה הדין עד עלות אל המקום".

בעל הטורים מפרש בדרך שונה: "סמך שפטים ושטרם לרגלים, לומר שהרגלים על פי השופטים [שהבית דין מקדשין החדש] (מסכת ראש השנה כד). ועוד, כי הם מעשים [כופים] להביא הנדרים ברגלים, כדאמרינן (ראש השנה ו) 'אזהרה לבית דין שיעשוהו'. ועוד, כי השופטים מזהירים העם שלא לחטא ברגלים, כדאמרינן (קדושין פא) 'סקבא דשתא ריגלא'.

המעם לועז כותב: "ויש לכם לשאל: למה נסמך ענין של מנוי השפטים והשטרם לפרשה הקודמת המדברת בשמחת החגים והמועדים? אבל הענין יתבאר על פי דברי הרמב"ם שבית דין חיבים להעמיד שוטרים ביום טוב בגנות ובפרדסים, להזהיר את האנשים שלא יבואו לידי חטא מרב שמחה ... ויש מפרשים מפני שהמועדים תלויים בבית דין שמקדשים החדש, ולכן נסמך ענין מנוי השופטים לפרשת המועדים".

עוד יבואר, כי מנוי השופטים והשוטרים בכל עיר ועיר נועד לאפשר לאדם ללכת לבית דין לפני עלייתו לירושלים ברגלים. זאת, מאחר שכהנים ודיינים בירושלים למדו לצבור את ההלכות רק בזמנים רגילים; בזמן הרגלים בית הדין לא ישב, בעוד שהעולים נתקלו דוקא אז בשאלות רבות שהצריכו הכרעה. כך לדגמא, אם היתה שאלה בקשר לקרבן (בעלות, גזל, גנבה, וכדומה), הרי עוד לפני שהגיעו לירושלים היה צורך לברר את הדין. על זה בא הכתוב ללמדנו שצריכים בית דין בכל מקום ומקום, כדי לתת מענה לעולים לרגל.

2. מה הקשר בין שפטים לשטרם? ומי השופט ומי השוטר?

כתב רש"י: "שופטים" - דיינים הפוסקים את הדין. 'ושטרם' - הרודין את העם אחר מצותן (שמכין וכופתין) במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט".

כתוב במדרש (תנאים דברים טז) "שפטים" - אלו דיינין, 'ושטרם' - אלו חזנים. דבר אחר: 'שפטים' - אלו דיינין, 'ושטרם' אלו פרענין".

עוד מובא במדרש (תנחומא שפטים א): "שפטים" - אלו דיינין, 'ושטרם' - אלו פרנסים שמנהיגין את העדה. ובמדרש רבה (דברים ה): "מהו שפטים ושטרם? רבנן אמרי: שיהא השוטר כשופט [שיהא השוטר ירא והגון בשופט], כשיהיו המעשים כנגד המקל והרצועה, ושלא יהא המכה צריך ללקות" [פרוש, שנה להמקל והרצועה שכמו שהמקל והרצועה הוא לרדות ולישר בני אדם כך יהיו מעשיהם ישרים (עץ יוסף)].

ועוד מצינו בדברי חז"ל (מדרש תנאים) "הקיש שפטים לשטרים: מה שפטים בני ברית אף שטרים בני ברית; מה שטרים בחל ולא בשבת, אף שפטים בחל. דבר אחר: רבי אלעזר בן שמוע אומר: אם יש שוטר יש שופט, אם אין שוטר אין שופט. הא כיצד? באו שנים אצל השופט וזכה את הזכאי וחיב את החיב ויצאו לחוץ. אם לא רצו לקבל - מה יכל הדין לעשות [והרי אין שוטר שיכפה עליהם הדין]? לפיכך אמר הקדוש ברוך הוא: 'שפטים ושטרים תתן לה', מי שאינו שומע לשפטים ישמע לשטרים".

כתב הרמב"ן: "צנה בתורה 'עד האלקים יבא דבר שניהם' (שמות כב, ח), 'ונתן בפללים' (שמות כב, כ). אם כן, מצנה שיהיו לישראל פלילים? ובאר בכאן שישימו השפטים בכל עריהם... והוסיף בכאן שטרים, והם שיהיו נוגשים בדבר המשפט". מפסוק זה לומדים מצות עשה למנות שפטים בכל עיר ועיר. ועוד, שהשפטים האלו יהיו קבועים ועומדים לדון את הצבור בכל עת - שאין מצוה למנות שופט ברגע שיש משפט בין אדם לחברו.

אבל היום, שאין סנהדרין ואין בית המקדש, לכאורה אפשר להבין שלא חלה עלינו מצוה למנות שפטים?

אומר בעל חדושי הרי"ם שבכל זאת מצוה זו חלה עלינו. הרי בני נח מצוים על הדינים - שהם חיבים שפטים - ואנחנו, בני ישראל, נהיה פחותים מהם? לכן חלה עלינו מצות עשה למנות בית דין בכל עיר ועיר.

מעשה היה בעיר שבה ישב הגאון הרב חזן שהיה דין. חכמתו היתה ידועה אף לדיינים של הגוים, ומדי פעם היו שולחים אליו את הדיינים הקשים שהגיעו לפתחיהם. באחד הימים, סמוך לשבת קדש, הגיעו לעיר שלשה סוחרים יהודים ובידם סכום כסף גדול לצורך מסחרם. מאחר והם לא הכירו אף אחד בעיר החליטו הסוחרים לקבור את הכסף מתחת לעץ מחוץ לעיר עד לאחר השבת. והנה, יצרו של אחד הסוחרים גבר עליו והוא הלך בעצם יום השבת, הוציא את הכסף ממקומו והחביא אותו במקום אחר. במוצאי שבת הגיעו השלשה למקום המחבוא בכדי להוציא את כספם ולתדהמתם גלו כי הכסף נעלם. כל אחד מהשלשה חשד בחברו, שהרי שנים מהם לא ידעו היכן הכסף מחבא. מריבה קשה החלה ביניהם. לאחר זמן קצר הגיע שוטר למקום ולקח את השלשה לשופט. זה האחרון לא ידע מה לעשות בדינם ועל כן בקש מהרב חזן שישמע את טענותיהם ויפסק מי הגנב. שלשתם הגיעו לרב וכל אחד ספר אותו ספור - שאחד מהם גנב את

הכספים שנקברו לפני שבת. אמר להם הרב: "מדוע שלח אתכם השופט אלי? איך אני יכול לדעת מי הגנב - אני לא נביא ולא בן נביא. איך אוכל לדעת מי הגנב ומי דובר אמת? מי המחלל שבת ומי לא? חזרו מיד לשופט ותגידו לו שאיני יכול לעזור". הלכו שלשתם, ומיד שלח הרב שליח להחזירם אליו לבית הדין. כשחזרו, אמר להם הרב: "אני רוצה לשמע שוב את טענותיכם - אולי בכל זאת אגלה את האמת". שלשתם חזרו שוב על דבריהם הקודמים ללא שנוי. אמר הרב: "אני באמת לא מבין את השופט - מדוע חשב שאני יכול להוציא את האמת לאור? תחזרו אליו ותגידו לו שהדין הוא חכם אבל לא נביא". יצאו ממנו, ושוב שלח אחריהם שליח להחזירם מיד. כשחזרו, אמר להם הרב: "אשמע עוד פעם את טענותיכם - אולי יפקחו עיני". חזרו השלשה על דבריהם פעם נוספת ללא שנוי בדבריהם. אמר להם הרב: "השופט שלח אלי מכתב - לכן גם אני אשיב לו בכתב. עם זאת, אני מפתע שחשב שביכולתי לעזור בענין". כתב הרב מכתב לשופט, סגר אותו בחתמו ושלח את שלשתם חזרה לשופט. הגיעו לשופט ונשאלו: מה קרה אצל הדין? ענו שהדין היה מפתע שהשופט חשב שהרב יכול לעזור בענין - וגם שלח לכבוד השופט מכתב. פתח השופט את המכתב וקרא: "פלוגי - אחר מן השלשה - הוא הגנב". מיד קרא השופט לשוטרים לקחת את הגנב - ואחרי זמן קצר בידי השוטרים, הודה הגנב בגנבתו והביא את השוטרים למקום שבו החביא את הכסף. קם השופט והלך לביתו של הרב ושאל אותו: האם דרך רוח אלקים הוא גלה מי הגנב? ואם לא, איך ידע? ענה לו הרב: "כשנכנסו השלשה, שנים נכנסו מיד בעמידה ישר והשלישי נכנס חושש וכפוף מפחד המשפט. כשאמרתי שאיני מבין למה שלחת אותם אלי ואין לי אפשרות להבחין מי הגנב - הזדקף השלישי, ובצעד בטוח יצא מביתי בהליכה מאוששת כמו האחרים. חששתי שאולי הוא היה חולה או לא הרגיש טוב כשנכנס אלי לראשונה ולכן קראתי להם לחזור אלי. כשחזרו, ראיתי שהשלישי שוב נכנס אלי בחשש. וכן אחרי ששוב אמרתי שאיני יכול לגלות מי הגנב - יצא שמח ברגלים קלות. שוב החזרתי אותם, ושוב ראיתי אותה התנהגות. לפיכך הייתי בטוח שהוא הגנב". נענה השופט ואמר: "גדול ה' אלקיכם שנתן חכמה כזאת לדיני ישראל".

3. המלה 'לך' מיתרת, לכאורה. ומדוע השפטים והשטרים דוקא 'בשעריד'?
ומה הפרוש 'תתן לך בכל שעריד'?

כתב רש"י: "בכל עיר ועיר".

ובאר השפתי חכמים: "רצונו לתרץ בין דבכל שער ושער של בית ימנו שפטים, אם בן את מי הם דנין, הא כלם יהיו שופטים! ומתרץ: בכל עיר ועיר".

מוסיף הרמב"ן: "וטעם 'לשבטיך' מוסב על 'תתן לך', מלמד שמושיבים בית דין בכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר, לשון רש"י. וכן במסכת סנהדרין (טו). ולא ידעתי פרוש דבר זה, כי בין שמנינו בית דין בכל עיר ועיר, הרי בתי דינין רבים בכל שבט ושבט [ומה הצורך להוסיף 'לשבטיך']. אולי בא לומר, שאם היתה עיר אחת לשני שבטים פירושלים שיש בה חלק ליהודה ובנימין - שיושיב בה שני בתי דינים".

האור החיים הקדוש מפרש 'תתן לך בכל שעריד': "פרוש שהממנים עצמן לא יאמרו בדעתן שלא תשלט עליהם מקל מרדותו של שופט ושטר בין שהם הממנים אותו אלא שימנום לשפט ולרדות אותם, והוא אומר 'תתן לך פרוש: עליך. בכל שעריד' - טעם אומרם 'בכל', שצריה למנות בכל עיר ועיר ובכל פלך ופלך בארץ ישראל".

כתב הפלי יקר: "וזה שאמר 'תתן לך' - על עצמה. ונמשך בזה בקל וחמר שישפטו את כל העם משפט צדק, כי אם לא יחניפו גם לה, קל וחמר לכל העם".

השפת אמת מפרש כי אף שלכאורה מלת 'לך' מיתרת, הרי שנתן לפרש שבא הכתוב לרמוז לנו איך לעבד את ה'. המלה 'שפטים' מתיחסת לבחינת השכל - לפני שעושים מעשה, עלינו להבחין האם המעשה ראוי או לא. המלה 'שטרים' מתיחסת למעשים ומצות המצוים עלינו ללא הבנת השכל. כמו שהשטר כופה את בעל הדין לקיים את פסק הדין, כך עלינו להיות שוטרים על עצמנו לקיים את כל המצות.

מובא במדרש (תנחומא שפטים א): "מעשה ברבי חנינא בן אלעזר שהיה לו אילן נטוע בתוך שדהו ונופיו [ענפיו] נוטות לשדה אחר. בא אדם אחד וקבל לפניו, ואמר: אילנו של איש פלוני נוטה לתוך שדי. אמר ליה: לך ובוא למחר. אמר ליה: כל הדינין הבאים לפניה מיד אתה פוסק ודיני אתה מאחר? מה עשה רבי חנינא? מיד שלח פועליו וקצץ את האילן, שהיה בתוך שדהו ונוטה לשדה אחר. למחר בא אותו האיש לפניו לדין. אמר לו לבעל

דינו: צריך אתה לקוץ אותו. אמר לו: ולמה אילן שלך ענפיו נוטין לשדה אחר? אמר לו: צא וראה. בשם שאתה רואה את שלי כך עשה את שלך. מיד הלך ועשה כך. לכן כתוב 'תתן לה בכל שעריך, שהשופט לפני שהוא פוסק הדין לאחר, צריך לבדוק אם כך נוהג הוא על עצמו.

4. מדוע בא הכתוב להסביר את סבת אסור השחד? ומיהם ה'חכמים'? מדוע יש שנוי בין פרשתנו לפסוק בפרשת משפטים?

במפרשים מבאר, כי הכתוב בא להסביר לנו את סבת האסור מאחר וקל לנו לחשב שאצלנו זה לא יקרה, ואנו לא נטה הדין מחמת השחד. מזכיר הכתוב 'חכמים' כדי לחזק את סבת האסור. ומשלו משל בדבר: איש עסקים בינוני מגדיר את חברו כאיש עסקים מאד טוב. זה אפשרי, כמובן, אבל אי אפשר לסמוך על הערכתו בלבד. אולם, אם אותה הגדרה היתה באה מאיש עסקים מצלח מאד, הגדרה זו היתה מקובלת על כלם. כן הדבר בחכמה. אם הקב"ה מגדיר אדם כחכם, אין ספק שהאדם חכם. ואם אדם חכם יכל להיות משפע לרעה על ידי השחד, קל וחמר אנחנו.

כתב הגר"א: "ובפרשת משפטים כתיב 'כי השחד יעור פקחים'. יש לבאר כי הדין צריך להיות משכיל בב' דברים: א) לידע היטב איך הוא הדין של כל דבר ב) להיות פקח בעניני העולם ותחבולותיו. שלפעמים אף שהדין הוא כך, אך מי שהוא פקח בעניני העולם להבין הערמומיות, יודע ומרגיש שהדבר אי אפשר להיות כמו שזה טוען ... והנה בכל מקום דכתיב 'חכמים' הינו בתורה, ו'פקחים' הינו במילי דעלמא [בעניני העולם]. והדין הלוקח שחד, השחד יעור עיני שכלו בין בחכמות התורה בין במילי דעלמא, ולא ידע הדין". לכן, לא מופיעה המלה 'עיני' בפרשת משפטים. כי המלה 'עיני' לא מתייחסת לראיה אלא להבנת השכל - דהינו, השחד מקלקל את חכמתם של הדיינים. ולפיכך, ולא תקח שחד' כדי ששתי התכונות יהיו קימות בדיינים: חכם בתורה ופקח בעניני העולם.